



## KAPITEL 8 / CHAPTER 8<sup>8</sup> LEGISLATION OF UKRAINE ON ENVIRONMENTAL PROTECTION AND CHEMICAL SAFETY

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-24-03-027

### Вступ

Сучасна екологічна ситуація у світі вимагає розробки нових екологічних норм і правил із закріпленням їх у державних стандартах.

У законодавчих актах низку країн світу розроблена і відображена національна екологічна політика, яка розвиває екологічне законодавство у сфері охорони навколишнього середовища.

У 1989 р. опубліковано документ «Правові принципи охорони навколишнього середовища й стійкого розвитку», підготовлений спеціальною Комісією міжнародної групи експертів-юристів за дорученням ООН. В ньому записано, що люди мають право на навколишнє середовище, сприятливе для їх здоров'я й благополуччя. Звідси випливають і обов'язки держав:

- зберігати і використовувати навколишнє середовище й природні ресурси в інтересах сучасного та майбутнього поколінь;

- підтримувати екосистему та екологічні процеси, необхідні для функціонування біосфери, оберігати біологічне розмаїття й дотримуватися принципів збереження максимальної стійкості продуктивності під час використання живих природних ресурсів і екосистем;

- встановлювати відповідні норми охорони навколишнього середовища, здійснювати моніторинг змін якості навколишнього середовища;

- проводити попередні екологічні оцінки і вимагати їх виконання у зв'язку із запропонованими видами діяльності, які значною мірою можуть вплинути на навколишнє середовище чи використання одного з видів природних ресурсів;

- забезпечувати умови, за яких збереження природного середовища розглядається як невід'ємна частина планування та здійснення діяльності в галузі

---

<sup>8</sup>*Authors: Garmash Svitlana Mykolaevna*



розвитку, і надавати допомогу іншим державам, особливо тим, що розвиваються, для підтримки діяльності з охорони довкілля та стійкого розвитку.

### **8.1. Закони України про охорону довкілля**

Екологічне законодавство є важливою складовою частиною правової держави, спрямованої на захист, збереження та розвиток навколишнього природного середовища та природних ресурсів, формування екологічної культури суспільства. Закони розглядають питання не тільки про захист економічних інтересів, а й право на гідні людини умови існування. Моральні стимули можуть і повинні в цивілізованому суспільстві переважати над матеріальними. Це стосується й всього природоохоронного законодавства.

В Україні першим природоохоронним актом після здобуття нею незалежності, став закон «Про охорону навколишнього природного середовища». Прийняті закони «Про охорону атмосферного повітря», Закон України «Про управління відходами», Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», Закон України «Про екологічний аудит».

У Конституції України «кожному громадянину гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена».

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплює екологічні права громадян на:

- безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище;
- участь в обговоренні проектів законодавчих актів, а також матеріалів щодо розміщення, будівництва та реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан довкілля;
- участь у проведенні громадської екологічної експертизи;
- одержання повної і вірогідної інформації про стан навколишнього



природного середовища та його вплив на здоров'я населення;

Загальні положення екологічного законодавства України конкретизуються в державних стандартах, що відносяться до підзаконних правових актів. Стандарт – це нормативно-технічний документ, що встановлює комплекс норм, правил, вимог, обов'язкових для виконання.

Генеральним стандартом для природоохоронної діяльності є ДСТУ17.0.0.01 «Система стандартів в області охорони природи і поліпшення використання природних ресурсів».

## **8.2. Державна система моніторингу довкілля**

В Україні прийнято «Положення про державну систему моніторингу довкілля» (остання редакція від 17.09.2020 р.), у якій наведено: «Державна система моніторингу довкілля – це система спостережень, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу інформації про стан довкілля, прогнозування його змін і розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень про запобігання негативним змінам стану довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки». Система моніторингу є складовою частиною національної інформаційної інфраструктури, сумісної з аналогічними системами інших країн.

Система охоплює державний моніторинг стану поверхневих, підземних та морських вод та державний моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря.

Статтею 6 Закону України "Про охорону атмосферного повітря" передбачено, що для оцінки стану забруднення атмосферного повітря встановлюються нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря та нормативи гранично допустимих викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин, рівні шкідливого впливу фізичних та біологічних факторів у межах населених пунктів, у рекреаційних зонах з метою забезпечення екологічної безпеки громадян і навколишнього природного середовища.

За міжнародним стандартом СТ ІСО 4225-80 «Якість повітря. Загальні



аспекти. Термінологія» моніторинг – це багаторазове вимірювання для спостереження за змінами будь-якого параметра в певному інтервалі часу; система тривалих спостережень, оцінювання, контролювання й прогнозування стану і зміни об'єктів. Крім спостережень і отримання інформації, моніторинг передбачає і елементи активних дій, таких як оцінювання, прогнозування, розроблення природоохоронних рекомендацій.

### **8.3. Законодавство України у сфері забезпечення хімічної безпеки**

Новий Закон України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією» (прийнятий у грудні 2022 р.) визначає правові, організаційні та економічні засади у сфері забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією, спрямовані на запобігання небезпечному впливу хімічної продукції на довкілля та здоров'я людини, встановлює вимоги до діяльності суб'єктів господарювання галузі хімічної промисловості, регулює відносини, що виникають у сфері забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією, з урахуванням міжнародних зобов'язань України.

Відносини у сфері забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією регулюються Конституцією України, Кодексом цивільного захисту України, законами України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про оцінку впливу на довкілля", "Про охорону праці", "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення", "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності", "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності", "Про національну безпеку України", іншими актами законодавства, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Основними джерелами загроз хімічній безпеці є:

- використання у промисловості технологій, що не забезпечують належний



рівень хімічної безпеки;

- порушення вимог до інформаційного супроводу хімічної продукції;
- низький рівень обізнаності персоналу та населення щодо небезпеки, яку становлять хімічні речовини;
- забруднені небезпечними хімічними речовинами або хімічною продукцією території (ділянки);
- розроблення, виробництво, імпорт та використання нових хімічних речовин, щодо яких не проведено оцінки ризиків;
- обіг продукції, що містить особливо небезпечні хімічні речовини, отруйні хімічні речовини, з порушенням законодавства;

Крім того, джерелами загроз хімічної безпеки є накопичення небезпечних хімічних речовин, а також не придатних та заборонених до використання пестицидів та агрохімікатів; неналежне управління небезпечними відходами, що утворюються під час виробництва або використання хімічної продукції; можливість імпорту, створення або застосування хімічної зброї.

Хімічна небезпека може виникнути при відсутності використання передового світового досвіду у сфері управління небезпечними відходами та відновлення забрудненого хімічними речовинами довкілля; наявності хімічної зброї, затопленої у Чорному морі за часів колишнього СРСР; наявності хімічних речовин, розміщених на території України без умов належного зберігання з часів колишнього СРСР; здійснення бойових дій на території України внаслідок збройної агресії російської федерації.

Організацію заходів з виявлення джерел загроз хімічній безпеці здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері забезпечення хімічної безпеки.

Порядок виявлення джерел загроз хімічній безпеці встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Хімічні інциденти класифікуються за характером виникнення, ступенем впливу на довкілля і здоров'я людини та тяжкості наслідків від незначного вивільнення хімічних речовин до хімічних аварій, катастроф, забруднення



довкілля та інших надзвичайних ситуацій. Порядок класифікації хімічних інцидентів визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища.

#### **8.4. Моніторинг загроз хімічній безпеці**

Моніторинг дійснюється з метою оперативного виявлення загроз хімічній безпеці, перевірки рівня загроз хімічній безпеці з відомих джерел, здійснення відповідних заходів щодо мінімізації таких загроз і ризиків, а також з метою перевірки ефективності реалізованих заходів щодо мінімізації загроз хімічній безпеці та контролю ризиків.

Виявлені загрози хімічній безпеці, а також заходи щодо їх мінімізації вносяться до Реєстру загроз хімічній безпеці.

Моніторинг загроз хімічній безпеці включає: пошук та збір даних за ознаками наявності загроз хімічній безпеці; аналіз отриманих даних, розподіл виявлених загроз за ступенем ризику, пошук взаємозв'язку між виявленою загрозою та її джерелом; звіт за результатами здійснення моніторингу.

Ознаками наявності загроз хімічній безпеці є інформація про:

- забруднення небезпечними хімічними речовинами довкілля та/або його об'єктів, отримана державною системою моніторингу довкілля;
- забруднення небезпечними хімічними речовинами питної води, отримана внаслідок здійснення моніторингу дотримання санітарних норм хімічних, бактеріологічних, радіологічних показників стану водних об'єктів, призначених для питного водопостачання;
- рівень забруднювальних (небезпечних) речовин, залишків пестицидів та ветеринарних препаратів у харчових продуктах та кормах відповідно до законодавства про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження;



- гострі та хронічні отруєння хімічними речовинами серед населення та інформація про встановлений взаємозв'язок між захворюванням та тривалим незначним впливом хімічних речовин, отримана внаслідок здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду відповідно до законодавства;

## **8.5. Система управління ризиками у сфері управління хімічною продукцією**

Система управління ризиками включає такі етапи:

1) визначення безпечних рівнів впливу хімічної речовини на здоров'я людини та довкілля під час її виробництва та/або всіх видів передбачуваного використання протягом життєвого циклу, включаючи етапи оброблення відходів. Безпечні рівні впливу хімічної речовини визначаються окремо для кожного виду використання та відповідних етапів діяльності в межах виду використання або виробництва;

2) визначення дози (концентрації) прогнозованого або реального впливу хімічної речовини або хімічної продукції на здоров'я людини та довкілля, який здійснюється під час виробництва та всіх видів передбачуваного використання відповідної хімічної речовини або хімічної продукції. Доза (концентрація) реального або прогнозованого впливу хімічної речовини визначається окремо для кожного виду використання;

3) проведення оцінки ризику: у разі якщо відповідна доза (концентрація) прогнозованого або реального впливу хімічної речовини є нижчою за безпечний рівень впливу, ризик визнається контрольованим; у разі якщо відповідна доза (концентрація) прогнозованого або реального впливу хімічної речовини є вищою за безпечний рівень впливу, ризик визнається неконтрольованим;

4) визначення заходів та засобів стримування або зменшення небезпечного впливу хімічної речовини, що здійснюються під час виробництва та/або визначеного виду передбачуваного використання, у разі якщо ризик є неконтрольованим;



5) здійснення повторного порівняння етапів проведення оцінки ризику та встановлення чи є ризик контрольованим, після визначення необхідних заходів та засобів стримування або зменшення впливу хімічної речовини або хімічної продукції з урахуванням їх застосування.

Етапи системи управління ризиками у сфері управління хімічною продукцією циклічно повторюються до досягнення стану, коли ризик визнається контрольованим.

## **8.6. Заходи щодо мінімізації загроз хімічній безпеці**

З метою мінімізації загроз терористичних актів з використанням хімічних речовин подвійного використання здійснюються такі заходи: ідентифікація хімічних речовин подвійного використання, які розміщуються на території України; ідентифікація та інвентаризація цільових об'єктів із веденням Реєстру цільових об'єктів; аналіз загроз та уразливості цільових об'єктів, імовірності та наслідків несанкціонованого доступу до хімічних речовин подвійного використання та інформаційних систем.

Важливе значення для мінімізації загроз хімічної безпеки мають: розроблення та схвалення планів захисту цільових об'єктів; аналіз та внесення змін до планів захисту цільових об'єктів; заходи щодо забезпечення захисту хімічних речовин подвійного використання та інформаційних систем цільових об'єктів від несанкціонованого доступу та кібератак відповідно до ухвалених планів захисту цільових об'єктів; заходи щодо реагування на терористичний акт, диверсію або несанкціонований доступ відповідно до ухвалених планів захисту цільових об'єктів.

Відповідно до Конвенції про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення забороняються розробка, виробництво, накопичення, зберігання та застосування хімічної зброї або її пряма чи опосередкована передача фізичними чи юридичними особами на





території України.

Забороняється брати участь у військовій підготовці до використання хімічної зброї або вчиняти дії із застосуванням хімічної зброї на території України.

Боєприпаси та пристрої, спеціально призначені для смертельного ураження або завдання іншої шкоди за рахунок токсичних властивостей, а також будь-яке обладнання, спеціально призначене для використання безпосередньо у зв'язку із застосуванням таких боєприпасів та пристроїв, у разі їх виявлення підлягають знищенню відповідно до законодавства.

З метою запобігання виготовленню та використанню хімічної зброї виробництво, імпорт та експорт хімічних речовин подвійного використання, які проявляють токсичну дію або які є прекурсорами для створення хімічної зброї, контролюються відповідно до законодавства.

З метою забезпечення захисту здоров'я громадян України здійснюються такі заходи:

1) підвищення рівня обізнаності громадян України, а також іноземців та осіб без громадянства щодо джерел загроз хімічній безпеці, отруйних, особливо небезпечних та інших небезпечних хімічних речовин, що містяться в будь-якій продукції;

2) розроблення та впровадження методів та засобів ідентифікації хімічних речовин, а також продуктів їх розкладу або перетворення, що спричинили отруєння живих організмів;

3) впровадження методів і засобів лікування та профілактики погіршення стану здоров'я працівників об'єктів хімічної промисловості, що виникає внаслідок впливу небезпечних хімічних речовин;

4) розроблення та впровадження заходів надання невідкладної допомоги внаслідок впливу хімічної продукції, яка використовується населенням, а також методів подальшого лікування постраждалих від такого небезпечного впливу;

5) впровадження регуляторних норм та методів захисту вразливих категорій населення (дітей, вагітних жінок, людей похилого віку, спортсменів та людей,



схильних до алергічних реакцій) від небезпечного впливу хімічної продукції;

б) розроблення, виробництво та забезпечення обігу достатньої кількості засобів індивідуального захисту, антидотів та інших технічних засобів захисту населення від негативного впливу небезпечних хімічних речовин, включаючи медичні засоби для надання невідкладної допомоги та лікування внаслідок ураження;

7) створення та утримання достатнього обсягу державних запасів засобів індивідуального захисту, антидотів та технічних засобів для захисту населення від впливу отруйних, токсичних, особливо небезпечних хімічних речовин або хімічної зброї на випадок хімічних інцидентів, катастроф та терористичних актів.

З метою забезпечення захисту довкілля від впливу небезпечної хімічної продукції здійснюються такі заходи захисту довкілля: створення та забезпечення функціонування підприємств для утилізації та видалення небезпечних відходів на території України; розроблення та впровадження методів якісного та кількісного виявлення у довкіллі хімічних речовин, які надаються на ринку та є токсичними для довкілля та людини, включаючи продукти їх абіотичної або біотичної деградації.

## **Висновки**

В Україні джерелами загроз хімічної безпеки є накопичення небезпечних хімічних речовин, а також не придатних та заборонених до використання пестицидів та агрохімікатів; неналежне управління небезпечними відходами, що утворюються під час виробництва або використання хімічної продукції; можливість імпорту, створення або застосування хімічної зброї. Новий Закон України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією» визначає правові, організаційні та економічні засади у сфері забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією, спрямовані на запобігання небезпечному впливу хімічної продукції на довкілля та здоров'я людини.